

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора політичних наук, професора Бабкіної Ольги Володимирівни
на дисертацію Моцика Олександра Федоровича
«Інституційні чинники модернізації українсько-польських відносин у
гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

В умовах сучасного політичного розвитку відбувається інтенсивний процес накопичення політичних знань, пов'язаних з розробкою широкого кола питань щодо демократичного політичного розвитку політичних систем, процесами глобальної трансформації в сучасному світі, який переживає так звану «третю хвилю» демократизації. Для України в цих умовах пріоритетом є євроінтеграційна політика, курс на яку було проголошено офіційно, підписана угода про асоціацію з ЄС, заявлено євроатлантичні наміри України. За прикладом постсоціалістичних країн, що успішно інтегрувалися в європейське співтовариство, в українській політичній науці актуалізуються проблеми модернізації інституційної структури міждержавних відносин України з найближчими сусідами – членами ЄС, в тому числі і з РП.

При дослідженні процесів модернізації постсоціалістичних країн в сучасній політичній науці більше уваги приділялося процесам структурних, інституційних, економічних змін тощо. Дослідженню культурних аспектів суспільних трансформацій приділялося значно менше уваги. Дисертанту вдалося уникнути подібної односторонності й здійснити ґрунтовний аналіз міждержавних відносин у сфері освіти, науки і міжкультурного діалогу.

У роботі акцентовано увагу на малодослідженому аспекті українсько-польських міждержавних відносин, яким є проблема оновлення інститутів, механізмів і процедур співробітництва України та Польщі в гуманітарній сфері. Отже, здобувачем чітко визначено коло проблем, вирішення яких складає наукову новизну роботи.

Як слушно зазначає автор, Україна від часу проголошення незалежності пройшла важкий і неоднозначний етап становлення державності, який циклічно не збігався з процесами державотворення в країнах Центральної і Східної Європи. Відносини між Україною й РП на шляху до ЄС продемонстрували наявність значного невикористаного потенціалу, що потребує вивчення шляхів їх зміцнення, насамперед у частині модернізації їхньої інституційної бази відповідно до потреб часу. Останнє ж передбачає науковий аналіз не лише державних структур, а й інститутів громадянського суспільства обох країн, які показали свою силу та спроможність впливати на процеси прийняття державних рішень.

Міждержавні відносини в гуманітарній сфері безпосередньо стосуються проблем життя, духовного здоров'я й гідності людини, а їх науковий аналіз безперечно сприятиме виробленню концептуальних засад сучасної гуманітарної політики України та дозволить враховувати загальноприйняті моральні цінності, європейські норми та традиції.

Серед назрілих проблем, що виникають у відносинах між Україною й РП у гуманітарній сфері автор справедливо виокремлює такі як адаптація вітчизняного законодавства до європейських вимог, модернізація інституційної структури, включаючи покращення транскордонного співробітництва, міграційної та візової політики, пошук нових можливостей у розвитку освіти, науки й культури, зняття гострих суперечностей із проблемних питань історичної пам'яті тощо.

Безумовно в Україні бракує сучасних наукових розробок щодо змісту, напрямів модернізації процесів інституалізації міждержавних відносин України та РП у гуманітарній сфері.

Таким чином не викликає сумнівів актуальність, мета, об'єкт, предмет та завдання дослідження.

Метою роботи визначено політологічний аналіз шляхів і змісту модернізації інституційної структури міждержавних відносин у гуманітарній сфері між Україною та РП в умовах процесів європейської інтеграції.

Поставлена мета передбачає виконання таких основних завдань: концептуалізувати та визначити дослідження інституційної структури українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах євроінтеграції; з'ясувати ступінь наукової розробки цієї проблеми в зарубіжній і вітчизняній політичній науці; розкрити зміст і структуру принципів і норм міжнародного права в гуманітарній сфері у процесах європейської інтеграції, та нормативно-правової бази українсько-польських стосунків у цій сфері; розкрити напрями становлення й модернізації інституційної структури українсько-польських відносин у гуманітарній сфері, інституційних змін і практик транскордонного й регіонального співробітництва; визначити зміст модернізації інституційної структури здійснення міграційної й візової політики в українсько-польських відносинах, головні напрями, форми і засоби удосконалення стосунків України та РП у галузях освіти, науки й міжкультурного діалогу, а також кола проблемних питань і пов'язаних з реалізацією політики історичної пам'яті й накреслення шляхів їх вирішення.

Об'єкт дослідження – міждержавні відносини між Україною й Республікою Польща в контексті процесів євроінтеграції.

Предмет дослідження – нормативно-правова база, інститути, форми та механізми модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції.

Дисертація вирізняється стрункою побудовою і складається з трьох розділів і десяти підрозділів, кожний наступний із яких є логічним продовженням попереднього. Усі розділи і підрозділи наукової роботи закінчується аргументованими висновками.

Аналіз розв'язання завдань, поставлених у дослідженні та публікаціях автора, дозволяє зробити висновок про досягнення в основному поставленої мети та отримання результатів, що справедливо претендують на *наукову новизну*, яка полягає в виокремленні та дослідженні змісту інституційних чинників модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері як складної системи суспільних відносин, правил і норм, державних установ

й організацій, а також структур й інституцій громадянського суспільства, міжрегіональних утворень типу єврорегіонів, спільних програм і проектів тощо, їх класифікації за різними вимірами (ст. 111-112 дисертації).

У дисертації запропоновано напрями врегулювання проблемних питань українсько-польських міждержавних відносин у сфері політики пам'яті, накреслено перспективні кроки пошуку компромісів для зняття суперечностей шляхом використання старих і створення нових майданчиків для поглибленого наукового аналізу та дискусій з метою пошуку консенсусу, що передбачає аналіз парламентської діяльності з цього питання обох країн, дискурсів президентів, рішень інститутів національної пам'яті України та РП, громадських інституцій, Українсько-польського громадського форуму, експертного середовища тощо.

Дисертант робить слушний висновок про те, що політичним підґрунтям ускладнення українсько-польських відносин є частково використання політики пам'яті правлячими національно-патріотичними колами обох країн у внутрішньополітичних цілях. Зростання ксенофобії щодо українців у польському суспільстві в соціально-економічній площині не в останню чергу викликано гальмуванням в Україні процесу реформ, падінням економіки й, отже, життєвого рівня українців, що призвело до різкого збільшення української присутності на польському ринку праці, а також просторі соціокультурної та міжособистісної комунікації (с. 206).

Важливою частиною роботи є аналіз гуманітарної складової транскордонної й регіональної співпраці України та РП, взаємодії органів державної влади та громадських об'єднань у рамках виконання спільних програм, аналіз напрямів співробітництва між єврорегіонами з накресленням перспектив їх інтенсифікації в рамках Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 р. та Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 рр. тощо (с. 142–147).

Успішному виконанню визначних мети і завдань дослідження сприяло використання здобувачем сучасного теоретико-методологічного

інструментарію, який застосовано в рамках міждисциплінарного підходу. Ідеться про системний, неінституціональний, процесуальний, порівняльний та інші підходи й методи, а також про низку теоретичних моделей євроінтеграції, міжнародних відносин тощо (с. 50–65).

Отже, у дисертаційній роботі Моцика Олександра Федоровича «Інституційні чинники модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції» вперше в українській політичній науці здійснено дослідження модернізації інституційної структури міждержавних відносин України та РП в гуманітарній сфері, що збагачує теоретичну базу дослідження двосторонніх відносин між Україною й Республікою Польща у сфері гуманітарної політики та створює концептуальну, методологічну та методичну базу оптимізації відносин органів державної влади, місцевого самоврядування обох держав у контексті інтеграційних прагнень.

Результати дисертації належним чином апробовано на міжнародних та українських наукових конференціях. Основні положення дисертації висвітлено в 57 публікаціях: дев'яти статтях у наукових фахових виданнях України, дві з яких – у наукових журналах, включених до міжнародних наукометричних баз, 48 – статті, тези, виступи та інтерв'ю, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Позитивно оцінюючи здійснене дисертаційне дослідження в цілому, вбачається водночас можливим відзначити деякі спірні та дискусійні положення та висновки автора.

1. Дещо незбалансованим за обсягом виглядають змістовні частини аналізу наукової літератури. Зокрема, порівняно багато уваги здобувач приділяє аналізу праць, де розкриваються питання змісту теоретичних засад і практик українсько-польських міждержавних відносин в умовах євроінтеграції, загальних питань розвитку гуманітарної сфери зазначених відносин, включно аналіз проблем транскордонної співпраці, міграції,

історичної пам'яті тощо. Натомість менше – аналізу праць, де розкриваються проблеми освіти, науки та міжкультурного діалогу.

2. При розгляді методологічної основи дисертаційного дослідження варто було б детальніше описати спеціальні методи, власне політологічний комплекс підходів, що використовувався у дисертації (контент-аналіз, ситуаційний аналіз, case-study та інші). Також слід було вказати емпіричну основу дослідження, що дозволила аргументувати отримані результати і висновки.

3. Категоріальний апарат дослідження потребує власне політологічних акцентів. Наприклад автор зазначає: «У 2015 р. діалог між українськими й польськими науковцями стосовно складного історичного минулого відновлено. Під патронатом державних інституцій, зокрема інститутів національної пам'яті обох країн, після семирічної перерви через відсутність *політичної волі* до проведення професійного діалогу з боку попереднього керівництва України, відновив роботу Українсько-польський форум істориків. У період із 2015 по 2018 рр. відбулося п'ять його засідань. Але підхід до історії в рамках форуму залишається *політично заангажованим*» (с.199). У цьому зв'язку логічним би було пояснення поняття «політична воля», а також обґрунтування доречності використання словосполучення «політична заангажованість», адже у сучасній теорії політики переважає позиція, за якої політика – всеохоплююча та інклюзивна в суспільному житті, поза нею неможливий будь-який продуктивний діалог чи ефективне рішення.

4. У підрозділі 2.3 «Становлення й розвиток інституційної структури українсько-польських відносин у гуманітарній сфері» варто було б конкретизувати внесок послів України й Польщі у розбудову інституційної структури міждержавних відносин обох країн у гуманітарній сфері.

5. Дисертація значно виграла б від погляду на проблематику крізь призму глобальних, національних, суспільних інтересів, політичного консенсусу і міжнародного партнерства, державної суб'єктності, системи стримань і противаг, а також від аналізу відповідних тенденцій у

двосторонніх відносинах України та РП. Наприклад, для того, щоб вибудувати якісні двосторонні відносини в гуманітарній сфері, недостатньо аналізувати історію та сучасність цих відносин. Важливо також детальніше вивчати особливості відповідної політики всередині кожної з держав, наприклад, вплив внутрішніх виборчих процесів і технологій на прийняття рішень у зовнішній політиці. Водночас ці категорії, властиві для політичної науки, не відображені у ключових словах дослідження та/або мало концептуалізовані (теоретично обґрунтовані) у самій дисертації.

б. У дисертації визначається «досить сприятливим для розв'язання гуманітарних проблем інформаційно-мережеве середовище» (с. 214), позитивно оцінюється співробітництво у сфері інформатизації між двома державами (с. 107-109). На наш погляд, варто було вказати й на можливі ризики та загалом вести мову про виклики сучасного інформаційного суспільства для міжнародної співпраці. В українсько-польських відносинах зокрема можна було б окреслити як переваги, так і загрози перебування деяких суб'єктів української політики в інформаційному полі сусідньої держави.

Водночас слід зазначити, що висловлені зауваження та побажання носять рекомендаційний характер і не применшують наукового значення дисертаційної роботи.

Оформлення дисертації й автореферату здійснено з дотриманням відповідних вимог до такого роду робіт.

Аналіз змісту автореферату та дисертації засвідчує ідентичність їх структури, логіки викладання матеріалу, відповідність основних положень та висновків.

Рецензована робота є завершеною новаторською працею, яка засвідчує особистий внесок здобувача у вирішенні важливої проблеми політичної науки.

Отже, дисертація О. Ф. Моцика «Інституційні чинники модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів

євроінтеграції» відповідає вимогам п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження вченого звання кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

